

Det er nok nå

En prosjektrapport om seksualisert vold mot sexselgere

Oslo

Pro Sentret / Velferdsetaten 2022
Forsidefoto: Dimitri Koutsomytis

ISBN 978-82-692889-2-6 Trykt, heftet
ISBN 978-82-692889-3-3 E-bok (PDF)

Forord

Seksualisert vold og voldtekt er et vanskelig tema som vårt samfunn mer eller mindre motvillig har måttet forholde seg til. Lenge var det bare kvinner som ble utsatt for seksuelle krenkelser og overgreper var alltid en mann. Selv om kvinnene var ofre ble deres handlinger vurdert nøye og i mange tilfelle gjort ansvarlig, i hvert fall medansvarlig, for den urett som ble begått mot dem. Kvinnens påkledding, atferd, edruelighet og moral var avgjørende for om man var et verdig offer eller ikke. Den dag i dag er mistenkeliggjøringen av kvinner som utsette for seksuelle krenkelser og overgrep fortsatt tilstedeværende.

Menn på sin side kan ikke voldtas og kvinner forgriper seg ikke. Det har vært vanskelig for oss som samfunn å akseptere at menn faktisk utsettes for seksuelle krenkelser av andre menn, men også av kvinner. Og neste enda mer uforståelig er tanken på at kvinner både kan voldta og utsette andre for seksuelle overgrep. Narrativer som bryter radikalt med vår forståelse av mannen som det sterke kjønn og kvinnen som den altoppslukende omsorgspersonen. Motvillig har vi imidlertid måtte erkjenne at både offer og overgreper kan være personer av alle kjønn.

Personer som selger sex kan heller ikke voldtas. Ikke fordi de forstås som sterke, ukrenkelige personer som mannen, men fordi de utfører handlinger som fratrar dem retten til å kunne bli et offer for voldtekt og andre former for seksualisert vold. Gjennomgående har forståelsen vært at «hvis man er med på leken, så må man tåle steken». Med andre ord, dersom du setter deg i en situasjon hvor du selger seksuelle tjenester, så må du regne med og tåle at du blir utsatt for seksualisert vold. Som om denne formen for krenkelser er en uunngåelig og iboende del av prostitusjon. Til tross for at det er et falsum er det denne forståelsen som preger holdningen til de fleste av oss når det gjelder seksuelle krenkelser av personer i prostitusjon.

Tiden var derfor overmoden for å sette søkelyset på voldtekt og seksuelle krenkelser mot personer som selger sex og det hav av utfordringer de møter, dersom de skulle be om bistand eller ønske å anmelde. En stor takk til Line Kolstad Rødseth som har holdt i prosjektet med kløkt og stor entusiasme og til referansegruppen som har kommet med gode og viktige innspill og refleksjoner. En særlig takk til nøkkelpersonene som villig har delt av sine erfaringer og kunnskap og til «David» som har stått for illustrasjonene i denne rapporten. Takk også til Justis- og beredskapsdepartementet som har finansiert det hele.

Björg Norli
leder

Innhold

Innledning	5
Et innblikk i konteksten	6
Litt om omfang	6
Salg og bytte av sex	6
Sårbarhetsfaktorer	8
Stealthing	14
Reviktimisering	15
Politi, rettsvesen og det verdige offeret	15
Om prosjektet	17
Målsetting	18
Gjennomføring	18
Forslag til tiltak	19
Avslutning	20
Sluttnoter	22

Innledning

I 2015 stod en Stavangermann tiltalt for flere voldtekter i Stavanger Tingrett. Han hadde avtalt at hver av kvinnene skulle komme hjem til leiligheten hans i Stavanger. Der utsatte han dem for både vold og drapstrusler før han voldtok dem. Tiltalte hadde kontaktet dem begge for å kjøpe sex. En av kvinnene forsøkte å gå da mannen nektet å betale på forhånd, den andre fornærmede rakk ikke å gå før hun ble utsatt for trusler.

I dommen¹ står det skrevet:

«Ved voldtekt av en prostituert som har sagt seg villig til å selge seksuelle tjenester, men hvor det oppstår en situasjon der gjerningspersonen ikke vil betale, og det dermed utvikler seg til en voldtekt som i denne saken, er krenkelsen av den seksuelle integriteten av en noe annen karakter.»

Videre:

«Retten har ved straffeutmålingen gått under normalstraffnivået (...). Av de samme grunner foreligger det etter rettens vurdering særlige grunner til å gå under den veiledende normen for oppreisningsbeløp.»

Tingretten gav mannen lavere straff og kvinnene fikk erstatning under normen med begrunnelsen i at mennesker som selger seksuelle tjenester opplever det å bli voldtatt som mindre krenkende, da deres seksuelle integritet er av en annen karakter enn hos andre samfunnsborgere.

Denne dommen er forstemmende på flere måter; for det første stadfester den at krenkelser av den seksuelle integritet ikke er lik for alle og følgelig må vurderes individuelt, og for det andre så slår den fast at hvordan du forvalter din egen seksualitet har betydningen for denne vurderingen. Dette i kombinasjon legitimerer at hvordan den fornærmede har agert, uavhengig av den aktuelle voldsepisoden, er av betydning for om noe defineres som voldtekt eller ikke og for hvor alvorlig voldtekten er å anse. I akkurat denne saken var fornærmet en kvinne som solgte sex, en aktivitet allerede sterkt fordømt av samfunnet og hvor seksualisert vold er lett å avfeie som en «yrkesrisiko». Men, veien er kort tilbake til spørsmål om hva man har på seg, om man var flørtete, tok initiativ til kontakt eller bød seg fram. For ikke snakke om dersom fornærmede har hatt mange ulike seksualpartnere.

Dommen fra Stavanger Tingrett bidro til at holdninger om at mennesker med sexsalgerfaringer skal måtte «tåle» voldtekt bedre enn andre kom frem i lyset. Påstander om at deres seksuelle integritet er mindre «krenkbar» eller krenkes på en annen måte enn andre vitner om domstolens lave kunnskapsnivå og mangelfulle kompetanse om mennesker som selger sex. Dommen ble heldigvis anket og saken kom opp i Gulating Lagmannsrett.² Der ble gjerningsmannen dømt til strengere straff enn i tingretten og de to fornærmede kvinnene fikk erstatning etter normen på 150 000,-.

«- Vi er meget godt fornøyde med dommen. Den sier at det ikke er grunn til å behandle disse voldtektene annerledes enn andre voldtekter. I dommen er det hendelsene og tiltaltes handlinger som er et tema. Ikke hvilken bakgrunn og hvilket yrke de fornærmede hadde, sier Verna Rege Nilssen, som er bistandsadvokaten til en av de fornærmede kvinnene.»³

Vi har altså gode grunn til å tematisere sexsalg og voldtekt og vi er nødt til å sette dette på dagsordenen for å bryte holdninger som helt tydelig eksisterer i samfunnet vårt: nemlig at sexselgere tåler å bli voldtatt fordi de selger sex.

Et innblikk i konteksten

I boken *Rape in the Nordic Countries. Continuity and Change* skriver Heinskou, Skilbrei og Stefansen⁴ om det «nordiske paradokset», at vi i de nordiske landene har høy grad av likestilling, men også høy forekomst av seksuell vold. De beskriver imidlertid også et samfunn i endring. Voldtekt og overgrep settes på agendaen, temaet løftes i samfunnsdebatten, beslutningstakere og politikere løfter utfordringene og flere velger å «stå frem» med sine egne erfaringer med voldtekt og overgrep. «Me too» bølgen som skylte over oss i 2017 har også gjort noe med hvordan vi som samfunn forholder oss til seksuell trakassering og seksuell vold. At denne tematikken debatteres og gis det fokuset det har fått de siste årene viser at voldtekt og konsekvensene av voldtekt i større grad tas på alvor og at vi som samfunn utvider forståelsen av fenomenet.

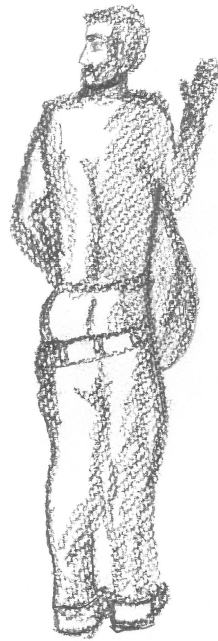
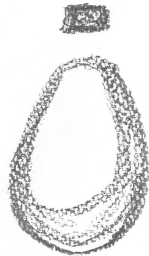
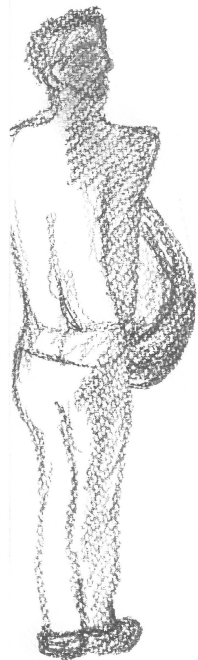
Litt om omfang

I følge en undersøkelse fra NKVTS⁵ hadde minst 9,4 % av alle kvinner og 1,1 % av alle menn noen gang i livet blitt utsatt for voldtekt. Nesten en tredjedel har aldri fortalt noen om voldtekten. Veldig få blir anmeldt og nesten ingen fører til dom. Mørketallene antas derfor å være store.

I 2020 ble det, i følge SSB, levert 2234 anmeldelser for voldtekt.⁶ 2063 voldtektssaker ble etterforsket, 106 fler enn året før, men av disse ble 1369 ble henlagt. Den store majoriteten, 1287 saker, ble henlagt på grunn av manglende bevis. Det utgjør 62 % av alle etterforskede voldtektssaker. Andelen har økt de siste årene. I 2019 gjaldt dette 61,9 prosent av sakene, mot 59,8 prosent i 2018 og 56,8 prosent i 2017. Kun 679 av anmeldte og etterforskede voldtektssaker i 2020 ble oppklart.⁷

Salg og bytte av sex

Prostitusjonsmarkedet er mangfoldig og sammensatt og består av mennesker av alle kjønn, seksuell identitet og kjønnsuttrykk. Kvinner, menn og transpersoner selger sex, og som gruppe strekker sexselgere seg fra velintegreerte borgere til mennesker som lever i svært marginaliserte livssituasjoner. For de aller fleste er det økonomiske forhold som er motivet for å selge sex og majoriteten jobber på en arena som innebærer høy grad av personlig risiko for vold og skader.

Majoriteten av de som selger sex er migranter. Det er migranter som har oppholdstillatelse i Norge, tilreisende som oppholder seg midlertidig i landet, og dem som omtales som irregulære migranter. Noen irregulære migranter har sexsalg som hovedinntekt, andre har salg av sex som en av flere kilder til inntekt. Mange sexselgere lever i en «fra hånd til munn» situasjon uten økonomiske buffere. Noen har registrert virksomheten og driver det som enkeltpersonforetak, mens langt de fleste oppgir ikke inntekten til skattemyndighetene. En stor andel er uten fast opphold og dermed også uten rettigheter i Norge.

Utenforskap og marginalisering er beskrivelser som går igjen hos mennesker som selger seksuelle tjenester. Opplevelsen av å stå utenfor, ikke være del av et fellesskap, å bli ekskludert fra

samfunnet er motsatser til medborgerskap. Et medborgerskap inkluderer og defineres som et ønsket og fullverdig medlem av samfunnet. Seksuelt medborgerskap handler om å kunne få uttrykke seg fritt som seksuelt vesen uavhengig av legning, identitet og seksuelle preferanser.⁸

For de som sees på som fullverdige medlemmer i det seksuelle medborgerskapet trækker vi sakte, men sikkert opp en ny og bedre måte å forholde oss til voldtekt på. For de av oss som ikke inkluderes i medborgerskapet, er veien fortsatt lang og kronglete.

Historisk sett er det knyttet mye stigma til både sexsalg og voldtekt som fenomen. Seksualatferd har i all tid vært regulert gjennom normer og uskrevne regler, men også gjennom lovanvendelser og rettslig praksis. Driver en med normbrytende

seksualpraksis, som vil være praksis utenom monogame, heteroseksuelle seksuelle relasjoner, kan en bli utsatt for stigma, skam og sanksjoner. En kan bli ekskludert fra det seksuelle medborgerskapet. Å selge seksuelle tjenester kan defineres som normbrytende og atypisk seksualatferd.⁹

Når sexkjøpsloven ble innført i 2009 var hovedmålsettingen med den ensidige kriminaliseringen av kjøperen å beskytte selgeren og redusere omfanget av prostitusjon. Selgeren skulle tilbys alternativer til sexsalg. En utilsiktet konsekvens av dette har vært at fenomenet prostitusjon har blitt vurdert til å være et uønsket samfunnsfenomen, med en rekke negative konsekvenser for de som selger sex. Blant annet er det i flere erstatningssaker blitt brukt som begrunnelse for ikke å gi erstatning. Under koronapandemien ble det også brukt som begrunnelse for hvorfor sexarbeid ikke var å anse som virksomhet og således ikke omfattet av koronaforskriften.¹⁰ Sexselgere og voldtatte har til felles at de har måttet bære mye av ansvaret for den situasjonen de er i og de har gjennomgående blitt påført skam som er tett knyttet opp mot egenskaper og hvem en er, og ikke handlinger som utføres eller hendelser som har hendt dem. I verdi har sexselgere og voldtatte historisk sett vært nederst på rangstigen.

Pro Sentret har dokumentert og rapportert at mennesker som selger seksuelle tjenester er svært voldsutsatt, også hva gjelder seksuell vold og voldtekt¹¹. Dessverre ser vi at de også er betydelig

mer utsatt for vold, trusler og trakassering i livet for øvrig enn befolkningen ellers.

I Pro Sentrets rapport *Farlige Forbindelser*¹² valgte vi å spørre om voldtekt på to måter: voldtekt og truet/tvunget til sex som ikke var avtalt. Vi vet at mange av kvinnene kaller en voldtekt for noe annet: at de ble tvunget til å gjennomføre seksuelle handlinger som var ut over avtalen de hadde gjort med kunden. Mange av kvinnene assosierer voldtekt med overfall og vil derfor ikke kalle tvang som utøves av kunden de har gjort en avtale med for voldtekt.

«Denne undersøkelsen viser utsattheten for vold for kvinner med prostitusjonserfaring. Kvinnene har betydelig mer erfaring med voldsepisoder – til dels grove – enn befolkningen forøvrig. Voldsepisoder tilhører ikke prostitusjonshverdagen deres. Likevel antar vi at frykten for vold er noe som preger hverdagen til mange av kvinnene i prostitusjon.»¹³

Sårbarhetsfaktorer

Det er mange og sammensatte grunner til at folk selger seksuelle tjenester. Mange har imidlertid det til felles at de oppbeærer en eller flere sårbarhetsfaktorer som bidrar til marginalisering. Det er ikke uvanlig at sexselgere tilhører en eller flere minoriteter, noe som igjen gjør dem særlig utsatt for overgrep og voldtekt. I tillegg har svært mange som selger seksuelle tjenester av flere grunner lav tillit til politi, rettsvesen og øvrig forvaltning. De har varierende grad av kunnskap og forståelse om den norske rettsstaten og noen har få rettigheter i Norge. På tvers av

oppholdsstatus og rettighetsbilde er det gjennomgående lite kunnskap om lovverk og kjennskap til hvordan man gjør sine rettigheter gjeldende.

Migranter med og uten papirer

Majoriteten av de som selger seksuelle tjenester i Norge er eller har vært migranter. Noen har varig opphold i landet, mens langt de fleste reiser til Norge for en kortere eller lengre periode. Atter andre er irregulære migranter. Uavhengig av selger de sex av økonomiske årsaker, først og fremst for å forsørge seg selv og ofte også familie i hjemlandet. Vi erfarer at mange migranter har liten eller ingen kunnskap om sine rettigheter etter seksuelle overgrep og voldtekt. Videre ser vi at migranter generelt og irregulære migranter spesielt ofte har en forhøyet terskel for å gå til politiet etter å ha vært utsatt for overgrep, men også til helsevesen og hjelpetiltak. Voldtektsutsatte migranter, og særlig papirløse sexselgere vegrer seg for å be om hjelp da de frykter konsekvensene. Mange har liten tillit til politiet generelt samt mangelfull kunnskap om rettigheter, hjelpeapparat og rettsapparatet i Norge.

Når vi bistår voldtektsutsatte i møte med politiet får vi ofte beskjed om at politiet vil se bort ifra oppholdsstatus og om man for eksempel oppholder seg ulovlig i landet, at det ikke vil være relevant for den aktuelle saken som skal anmeldes. Erfaringsmessig ser vi dog at slike saker blir behandlet svært ulikt og at det er veldig uforutsigbart hvordan dette utspiller seg i praksis. Det er derfor utfordrende å gi råd og veiledning til brukere i denne situasjonen, da man ikke har noen garantier for hva som vil være

konsekvensene av en anmeldelse for den enkelte.

Rusavhengighet

Rusmiddelbruk og rusproblemer har gjennom moderne tid både blitt forstått som pull- og push-faktor til prostitusjonen, og som en sårbarhetsfaktor for mennesker som selger sex. Inntil begynnelsen av 2000-tallet var kvinner som livnærte seg på sexsalg synonymt med kvinnelige rusavhengige.

Mennesker som selger sex forholder seg til rus i mange ulike situasjoner. Det kan være eget rekreasjonsbruk, kunder som er ruset på alkohol og/eller andre rusmidler eller kunder som ønsker at bruk av rusmidler inngår som en del av tjenesten som kjøpes. Det eksisterer også spesielle miljøer der sex og rus kombineres, for eksempel Chemsex-miljøer eller lignende miljøer der formålet er å kombinere sex og rus. Mange selger sex for å finansiere eget rusmiddelbruk. Sistnevnte gruppe kan være personer som har et høyt rusforbruk knyttet til partyliv, personer som har tilhørighet til spesielle miljøer der kombinasjonen rus og sex danner fellesskapet, eller personer som finansierer et omfattende rusproblem med salg av sex.

Mennesker tilhørende det tunge rusmiljøet er en utsatt gruppe kjennetegnet av dårlige livsbetingelser, levekår og store psykososiale problemer. Å være rusavhengig og sexselger betyr at man tilhører to stigmatiserte og samfunnsmessig marginaliserte grupper, preget av høy grad av gjensidig fordømmelse mellom gruppene. Både som brukere av illegale rusmidler og som

selgere av seksuelle tjenester er populasjonen kriminalisert. Førstnevnte fordi det er forbudt å bruke illegale rusmidler, sistnevnte fordi alt utover den seksuelle tjenesten som ytes er forbudt.

Salg og bytte av sex kan være mestringsstrategier for å håndtere rusavhengigheten, rusøkonomien og en sosialt marginalisert livssituasjon. Men det kan også handle om manglende handlingsrom, og erfaringer med grenseoverskridende seksuell atferd og vold. Usynliggjøring av populasjonens erfaringer når det gjelder salg og bytte av sex, skaper taushet om fenomenet. Taushet kan som kjent sementere skam og stigma, og være et hinder for tilfriskning, hverdagsmestring og autonomi.¹⁴

Trans, kjønnsidentitet og seksuell orientering

Et fellestrekk ved de fleste levekårsundersøkelser på lhbt+-personer er at de beskriver marginaliseringsprosesser som kan oppstå når man bryter med normen for kjønn og seksualitet. Noe som innebærer økt risiko for levekårsbelastninger og diskriminering. Fremdeles er det lhbt-personer som opplever at de må skjule sin identitet, levekårene er på flere områder gjennomsnittlig dårligere enn for andre, og selvmordstallene er bekymringsfulle. Særlig utsatt er transpersoner. I levekårsundersøkelsen *Seksuell orientering, kjønsmangfold og levekår*¹⁵ skårer transpersoner lavere enn andre når det gjelder arbeidsevne og psykisk helse. De har flere selvmordsforsøk og forteller om mer ensomhet. Transpersoner opplever oftere trusler om direkte vold, og blir oftere trakassert og mobbet på jobb og

skole. De er også en gruppe som er overrepresentert med større forekomst av vold og seksuelle overgrep. I nevnte undersøkelse oppga mer enn hver tredje transperson at de har blitt tvunget til seksuelle handlinger.

Transpersoner er en gruppe som er overrepresentert også i sexsalg.¹⁶ I tillegg er de blant de mest marginaliserte og sårbare personene i prostitusjon på grunn av utbredt stigmatisering og transfobiske fordommer. Å selge seksuelle tjenester i seg selv gir økt risiko for å bli utsatt for vold. Verdens helseorganisasjon (WHO) uttaler følgende i en rapport hvor de adresserer vold mot sexarbeidere:

*Male, female and transgender sex workers may face violence because of the stigma associated with sex work, which in most settings is criminalized, or due to discrimination based on gender, race, HIV status, drug use or other factors. Most violence against sex workers is a manifestation of gender inequality and discrimination directed at women, or at men and transgender individuals who do not conform to gender and heterosexual norms, either because of their feminine appearance or the way they express their sexuality.*¹⁷

Transpersoner som selger sex vil ofte ha enda høyere risiko for å bli utsatt for vold fordi de jobber og lever i et skjæringspunkt mellom diskriminering og marginalisering av sexselgere og transfobi.¹⁸

Traumeerfaringer

Mennesker som en gang har vært utsatt for vold og seksuelle krenkelser har større forekomst av denne type hendelser senere i livet.¹⁹ Voldserfaringene utgjør altså en sårbarhetsfaktor i seg selv og gjør personer med denne type erfaringer mer utsatt for nye overgrep. På Pro Sentret opplever vi at slike opplevelser for noen kan være medvirkende til veien inn i prostitusjon. Som tidligere nevnt er personer som selger seksuelle tjenester mer utsatt for vold og seksualiserte krenkelser enn andre. Kombinasjonen av traumeerfaringer og det å være i en utsatt posisjon som sexselger forsterker sårbarheten for å bli utsatt for vold og seksuell vold.

Pro Sentret erfarer at terskelen for å be om hjelp når du selger sex er høy i frykt for å bli stigmatisert og avvist. I Pro Sentrets voldsundersøkelse fra 2012²⁰ svarte 21 % at de ikke fikk hjelp fra noen etter de ble utsatt for vold. Kun 7 % svarer at de ikke trengte hjelp. Av de som svarte at de fikk hjelp var det 38 % som fikk hjelp fra venner. Med tanke på hvor alvorlig vold mange av kvinnene rapporterer om er det alarmerende å se hvor få som har fått hjelp av offentlige hjelpetiltak i etterkant av en voldshendelse. Kun 16 % har fått hjelp av politiet, 10 % av sykehus og 3 % av legevakt.

PIONs²¹ undersøkelse fra 2019²² viste omtrent tilsvarende resultat hvor manglende tillitt til politi og redsel for stigmatiserende holdninger i helsevesenet

ble oppgitt som grunn for hvorfor disse instansene i liten grad ble oppsøkt etter en voldshendelse. Erfaringer vi vet flere allerede har hatt. Vi vet også at å få tilgang på behandling for psykiske ettervirkninger for personer som selger sex er utfordrende. Tilgangen på traumebehandling er smal og enda smalere for mennesker som er marginaliserte. Uten adekvat behandling og hjelp vil det være utfordrende å bryte den gjentakende utsattheten til de med tidligere traumeerfaringer.

Seksuelle krenkelser og seksuell vold

Seksuell vold og seksuelle krenkelser er en del av voldsproblematikken som blir spesifikk for våre brukere i lys av det de livnærer seg av. Volden skjer både i møte med sexkjøpere og i private relasjoner.

Seksuell autonomi er et viktig begrep for mennesker som selger sex. For mange er det vesentlig å kjenne en form for kontroll og eierskap over egen kropp og seksualitet i arbeidet de utfører. Noen oppnår det gjennom tydelige avtaler samt gjennom å sette tydelige grenser for hva en avtale skal innebære. Når disse grensene overskrides kan det oppleves som svært krenkende og enkelte får reaksjoner som ligner symptomer etter annen seksuell vold, herunder voldtekt.

Seksuelle overgrep blir ofte beskrevet som krenkelser av den psykiske og fysiske integriteten. Det Store Norske Leksikon beskriver integritet slik:

«Integritet betyr selvstendighet, ukrenkelighet. Å ha integritet betyr å være ukrenkelig, hel eller bevart i sin helhet.»

*Ordet blir særlig brukt om en persons selvstendige og ukrenkelige individualitet».*²³

Er man blitt utsatt kan det tenkes at man ikke lenger er hel, at ens seksuelle autonomi er fratatt en og vi som samfunn beskriver ofte krenkelsene som svært alvorlige med store konsekvenser. Hvordan blir det da i skjæringspunktet mellom de som driver med normbrytende seksualatferd og de som har fått sin seksuelle integritet krenket? For å sette oss inn i og forstå koblingen sexsalg og voldtekt er vi nødt til å se på kontekst og omfang.

WHO definerer seksuell vold slik:

*«Any sexual act, attempt to obtain a sexual act, unwanted sexual comments or advances, or acts to traffic, or otherwise directed, against a person's sexuality using coercion, by any person regardless of their relationship to the victim, in any setting, including but not limited to home and work».*²⁴

WHO's definisjon favner bredt og ifølge definisjonen vil et forsøk på å oppnå en seksuell handling og uønskede seksuelle kommentarer svare til seksuell vold. Videre spiller det ingen rolle hvilken relasjon det er til offeret, hvilken setting eller hvor den seksuelle volden har funnet sted.

Definisjonen lar seg ikke begrense av slikt og viser heller til at det ikke har noe å si for om den seksuelle volden har funnet sted.

Seksuell vold er en form for krenkelse. Det er ikke gitt hvor man skal trekke grensen for hva som er seksuell vold, men vi kan

lene oss på lovverket. Straffelovens § 298 definerer seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke slik:

«Den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd på offentlig sted eller i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det.»

Krenkelser vi ofte hører om på Pro Sentret handler om «stealthing», forsøk på å endre avtalen før, underveis eller etter «akten», diskusjon rundt pris og at kunden nekter å betale etter avtalen. I alle situasjoner hvor seksuell vold og seksuelle krenkelser finner sted vil konteksten være relevant for hvordan man forstår hendelsen. Det som er særskilt for alle situasjoner der sexsalg inngår er at konteksten alltid er seksuell fordi forutsetningen for møtet mellom utsatt og skadevolder nettopp er seksuelle tjenester.

For noen kan den seksuelle krenkelsen begynne allerede i kontaktetableringsfasen med kunder. Mange forteller at dette er den mest tidskrevende, men også emosjonelt krevende fasen i det å jobbe med sexsalg. Man bruker mye tid på å «sile ut» useriøse kunder og i noen tilfeller er man nødt til å gå inn i en forhandling som kan vare over tid. I denne fasen kan en bli utsatt for digitale, verbale og skriftlige krenkelser. Kunder kan komme med skjellsord, være nedsettende og nedgraderende. Og i noen tilfeller kan kunder ytre trusler om fysisk vold og utøve psykisk vold. Forhandlingen i seg selv kan for noen være krenkende og nettopp i sammenheng med sexsalget vil krenkelsen være seksuell. For andre ligger

voldsperspektivet latent i det avtalen arrangeres og for atter andre manifesterer det seg først ved et tydelig skjevt maktforhold mellom kjøper og selger. I noen tilfeller skjer volden etter den seksuelle akten. Volden vil likevel for mange settes i sammenheng med det seksuelle da det er premisset for at møtet har funnet sted.

Vi hører om brukere som er svært redde for å bli utsatt for voldtekt under utøvelse av slik vold og at volden oppleves som «seksuell». Spørsmål rundt rettigheter etter seksuelle krenkelser og seksuelle vold er gjennomgående i tjenestetilbudet på Pro Sentret og det er tydelig at personer som selger sex har behov for både tilgjengelig informasjon om disse spørsmålene, men også et tydelig lovverk som tar opp i seg de ulike krenkelsene de opplever.

Voldtekt

Seksuelle overgrep er seksuelle handlinger utført mot din vilje. Vi skiller på seksuell handling og seksuell omgang. Voldtekt er seksuell omgang, altså samleie, mot ens vilje og anses som den mest alvorlige formen for overgrep. Voldtekt er en grov integritetskrenkende kriminalitet som svært ofte medfører store lidelser for offeret og som det ikke er noen tiltak som fullt ut kan rette opp. Voldtekt er også et likestillingsproblem, hvor kvinner er mest utsatt og hvor overgriper nesten utelukkende er menn.

For mennesker som har solgt eller selger seksuelle tjenester kan det ofte være utfordrende å definere voldtekt.

Respondentene i Pro Sentrets rapport *Fritt Vilt*²⁵ forteller oss dette:

- 74% oppgir at de er mest redd for å bli utsatt for voldtekt
- 29% oppgir at de har blitt utsatt for voldtekt
- 35% oppgir at de er blitt truet/tvunget til uavtalt sex

Her forteller respondentene oss at de definerer det å bli truet/tvunget til å ha uavtalt sex som noe annet enn voldtekt. Og tallene viser at det er færre som ønsker å definere hendelsen de har opplevd som voldtekt enn å definere det som å ha blitt truet/tvunget til uavtalt sex. Det kan være flere årsaker til at respondentene ikke definerer voldtekt som voldtekt. Noen av årsakene kan være mangel på kunnskap, men vi ser også at utsatte internaliserer holdninger som at er du med på leken, må du tåle steken.» En av brukerne våre beskriver det slik:

«It was my own fault. I know this is a risk that comes with the job. Getting raped. We all know it can happen. But I am so careful, I would never go with a client that would make me feel bad. This time I did, and I should have never gone with him. I just needed the money. It's my fault.»²⁶

Noen deler tanker om at voldtekt og sexsalg er uforenlige. Det «kommer med jobben», «hva forventer du når du avtaler å ha sex med en fremmed». Samfunnets holdninger internaliseres og speiles og på den måten ansvarliggjør sexselgere seg selv for det de utsettes for. Det er nok av eksempler fra norsk rettsvesen hvor det faktisk at seksuelle krenkelser, seksuell

vold og voldtekt har skjedd i rammen av sexsalg har blitt brukt som argument for at handlingene ikke kan forstås som overgrep og/eller en formildende omstendighet for skadevolder.

«Stealththing»

«Stealththing» er betegnelsen på kondomfjerning uten samtykke. Når premissene for å ha samleie er at man bruker kondom, og denne fjernes underveis vil det kunne oppleves som krenkende. Vi får en del spørsmål om dette på Pro Sentret og flere lurer på om de har vært utsatt for noe straffbart. Noen forteller om opplevelser som har festet seg i dem og noen velger selv å definere dette som et overgrep eller en voldtekt. En beskriver det slik:

«Det er verre for meg når det er avtalt på forhånd. Vi har jo laget en avtale, en helt klar og tydelig forpliktelse om hva vi skal og ikke skal gjøre. Det oppleves som ekstra ille når grensene mine ikke respekteres når jeg har vært så tydelig på forhånd. Jeg bruker alltid kondom i møte med kunder. Alltid. Det gjør noe med meg når jeg tar alle forhåndsregler og så nytter det ikke likevel.»²⁷

Noen får reaksjoner og symptomer som sammenfaller med det å ha vært utsatt for en traumatisk hendelse. Og noen ønsker å gå til politiet for å anmelde det de har vært utsatt for. «Stealththing» er straffbart og defineres som voldtekt i flere land i verden som England, Wales, Tyskland, Australia og USA (California).

Ansatte på Pro Sentret må imidlertid informere om at ufrivillig fjerning av kondom under samleie ikke er straffbart i Norge og at det ikke defineres som overgrep eller voldtekt i straffeloven.

Reviktimisering

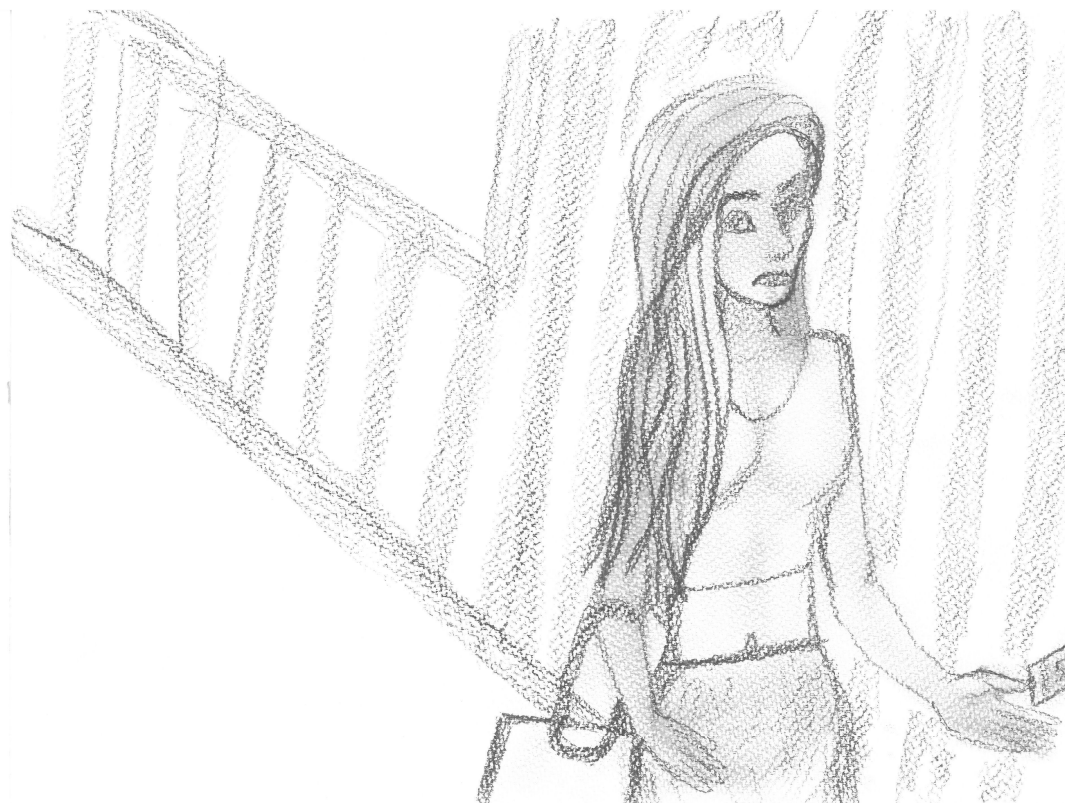
Vold og utsatthet for vold og prosessene rundt kan belyses gjennom bruk av begrepene viktimisering og reviktimisering. Å bli viktimisert betyr å bli utsatt for kriminelle handlinger. Begrepet berører interaksjonen mellom offer og gjerningsperson, konsekvenser av å bli viktimisert, individuelle faktorer og samspillet mellom individ og samfunn.²⁸ Reviktimisering defineres som gjentatte episoder av viktimisering som inntreffer på ulike tidspunkter i et liv, det vil si i denne sammenhengen å jevnlig bli utsatt for vold over en lengre periode.

Eksposering for vold og overgrep er funnet å øke risikoen for posttraumatisk stressforstyrrelse, depresjon, rus, personlighetsforstyrrelser og andre psykiske og somatiske helseproblemer og sosiale problemer. Hvordan man tenker om seg selv, ens selvtillit og selvbilde påvirkes i stor grad, og tendenser til hjelpeløshet, passivitet, opplevd tap av kontroll, negative tankemønstre, sterke følelser av skam, skyld, selvbekreidelse og depresjon kan prege personen. Det blir en ond sirkel hvor nye voldshendelser bekrefter et allerede dårlig selvbilde, samtidig som det også bekrefter ens forståelse for og forventningen om at dette er det normale. Flere studier tyder på en klar kumulativ effekt. Det vil si at jo flere hendelser personer har vært utsatt for, desto høyere

er risikoen for psykiske helseproblemer. Det er bred dokumentasjon for at vold og overgrep i barndommen øker risikoen for både fysiske og somatiske helseproblemer i voksen alder. Vold og voldsutsatthet er ikke et problem ved individet, men betegnes som et folkehelseproblem og et samfunnsproblem.²⁹ Pro Sentret møter også personer som ikke er oppvokst med vold, men som stadig opplever å bli utsatt for vold i deres nåværende livssituasjon. Begge er eksempler på reviktimisering, og personenes livssituasjoner er sammensatte og komplekse og varierer fra individ til individ. Det mange har til felles, er en hverdag hvor de opplever å være utsatt for vold, sammen med en forventning og forståelse av vold som en normal og forventet del av livet i prostitusjonen.

Politi, rettsvesen og det verdige offeret

Riksadvokaten har hatt to større kvalitetsundersøkelser³⁰ om politiets arbeid med voldtektssaker. I begge undersøkelsene fikk politiet kritikk for sitt arbeid, spesielt etterforskningsarbeidet er mangelfullt i voldtektssaker. Likevel har utsatte fått flere rettigheter de siste årene i form av bedre og tilrettelagte avhør, egne kompetansemiljøer med spisskompetanse og fornærmede selv melder om en holdningsendring i møte med politi og påtalemyndighet. Samtidig ser vi at svært mange anmeldelser henlegges og at nåløyet for å få innvilget voldsoffererstatning blir mindre og mindre.³¹

Anne Bitsch skriver i sin avhandling *Voldtektens geografi, en studie av den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap i Norge*³² at mektige samfunnsaktører som politikere og media spiller en betydelig rolle når det kommer til hvilke holdninger som forplanter seg i rettsvesenet. Vi kan anta at rettsvesenet speiler samfunnet og omvendt. Videre skriver hun om hvordan følelser og fordommer påvirker rettsikkerheten i voldtektssaker, og fant at det finnes forskjellsbehandling av voldtektssaker. Hun konkluderer med at en del voldtekts ofre sannsynligvis utsettes for ulovlig diskriminering i møte med den norske rettsstaten. Studien viser at ofre for overfallsvoldtekt ble definert som «verdige ofre», mens ofre for festvoldtekt ble sett på som mer suspekter. Hennes analyse av 176 norske rettsavgjørelser viste at det ble gitt i gjennomsnitt 30 prosent straffereduksjon hvis en voldtekt ble

begått innendørs, 20 prosent hvis det var en festvoldtekt og 18 prosent hvis det var en bekjentskapsvoldtekt.

Personer som selger seksuelle tjenester er utenfor det seksuelle medborgerskapet slik det er forstått i dag. Dette innebærer at de, i alle situasjoner hvor de blir utsatt for seksuelle krenkelser, vold og voldtekt, automatisk vil bli anskuet som et uverdigg offer fordi de selv har satt seg i situasjonen. Det får igjen betydning for hvordan krenkelsens alvorlighetsgrad blir forstått.

Med dagens ordning er det allerede høye terskler som hindrer den enkelte å gå til politiet, anmelde og oppsøke advokat eller hjelpeapparat etter en voldshendelse/voldtekt. Det kan skyldes psykiske belastninger, skam og skyldfølelse, lite tillit til systemet, frykt for represalier fra skadevolder, lite kunnskap

om rettigheter eller at man ikke har tilgang på ressursene som kreves for å klare å gå gjennom en slik prosess. Mennesker som selger sex vil ofte frykte diskriminering i møte med slike instanser. Videre kan det, avhengig av den enkeltes oppholdsstatus, være forbundet med risiko og negative konsekvenser å gi seg til kjenne for politiet. Pro Sentret har erfart at politiet, også i vold- og overgrepssaker har vært mer opptatt av personens oppholdsstatus og eventuelle brudd på utlendingsloven enn de krenkelsene vedkommende har blitt utsatt for, med utvisning/bortvisning som resultat. Personer med løselig tilknytning til Norge vil følgelig ha en høyere terskel for å kontakte politiet i frykt for fokus på andre ting enn de seksuelle krenkelsene. På samme måte vil rusmiddelbrukere kunne vegre seg for å kontakte politiet, i frykt for at rusmiddelbruken blir politiets fokus.

Å bli utsatt for seksuelle krenkelser, seksuell vold og voldtekt vil for de fleste innebære følelser av skam, stigma og tap av kontroll. Utsatte forteller oftest om frykt for ikke å bli trodd. Våre brukere kan i lys av samfunnets forforståelse av prostitusjon som fenomen og av personer som selger seksuelle tjenester oppleve en ekstra stigmatisering rundt det å være et verdig offer. Det er nok av eksempler fra norsk rettsvesen hvor det faktum at seksuelle krenkelser, seksuell vold og voldtekt har skjedd i rammen av sexsalg har blitt brukt som argument for at handlingene ikke kan forstås som overgrep og/eller en formildende omstendighet for skadevolder.

Om prosjektet

På Pro Sentret er volden og fortellingen om den en del av arbeidshverdagen. Fortellingene kommer under støttesamtaler, noen ganger som en bisetning, ofte mens man bistår med noe annet. Volden kan være tilstede rent fysisk, rett etter en voldtekt og/eller en voldsutøvelse, og noen ber om hjelp der og da. I møte med Pro Sentrets brukere kommer det fortellinger om voldtekt som har skjedd nylig og om overgrep som ligger langt tilbake i tid. Det er ikke uvanlig at flere har blitt utsatt gjentatte ganger. Noen ganger var overgrepene utført i forbindelse med sexsalg, andre ganger i relasjoner som ikke hadde noe med sexsalg å gjøre. Pro Sentrets oppgave i møte med denne problematikken er å lytte, validere og forsøke å rådgi hver enkelt. I en del tilfeller bistår vi brukeren i møte med behandlingsapparat og rettsvesen. Det er i denne delen av prosessen kunnskapshull og holdninger kommer til syne. Pro Sentret har erfart at våre brukere blir møtt med holdninger som ikke bare påvirker den utsatte psykisk, men som direkte bidrar til å svekke rettssikkerheten til den enkelte. Som ansatt ved Pro Sentret blir du et slags sannhetsvitne på vegne av mennesker som opplever å få lite tillit og ha lav troverdighet i samfunnet. Mange har opplevd å ikke bli trodd og blir møtt med holdninger som «at det er en del av jobben» og «at man tåler slike krenkelser på en annen måte andre».

Pro Sentret har i mange år belyst omfanget av volden personer som selger eller bytter seksuelle tjenester utsettes for, men har ikke tidligere hatt et eget fokus på voldtekt og seksuell krenkelser. I regjeringens handlingsplan mot voldtekt, som kom i 2019 fikk Pro Sentret ansvar for tiltak 7: «Økt kunnskap blant utenlandske prostituerte om rettigheter og tilgjengelige hjelpetiltak».³³

Pro Sentret satt i arbeidsgruppen i Politidirektoratet og gjennomførte tiltak for å oppnå målet. Vi jobbet blant annet ambulerende opp mot thailandske personer i prostitusjon for å få en oversikt over hvilket kunnskapsnivå som fantes, vi ga informasjon om voldtekt, rettigheter og hjelpetiltak. Vi gjennomførte også en workshop i samarbeid med en person som kjente miljøet godt for å gi informasjon om de samme tingene på en kultursensitiv måte.

Pro Sentrets mangeårig erfaring med tematikken viser at deler av tjenesteapparatet, helsevesenet, politi og rettsvesen har mangelfull kunnskap om denne problematikken. Erfaringene viser også at personer som selger seksuelle tjenester mangler grunnleggende kunnskap om hva seksuelle overgrep og voldtekt er, vanlige reaksjoner og psykiske ettervirkninger, hvor de kan få hjelp og hvilke rettigheter de har i en slik situasjon. Erfaringene fra eget helse- og sosialfaglig arbeid, og arbeidet knyttet til tiltak 7 i handlingsplanen mot voldtekt, gjorde det klart at det var ønskelig og nødvendig å rette fokuset mot voldtekt av mennesker som selger sex, helt spesifikt uavhengig av

nasjonalitet. Med midler fra Justis- og beredskapsdepartementet ble prosjektet «Det er nok nå» en realitet.

Målsetting

Målsettingen for prosjektet var todelt:

- 1) Øke kunnskap og kompetanse om vold og voldtekt hos tjenesteytere som Pro Sentrets brukere er i kontakt med.
- 2) Øke kunnskap og gi psykoedukasjon til Pro Sentrets brukere om seksuelle overgrep og voldtekt, reaksjoner og rettigheter.

Gjennomføring

Grunnet utfordringer knyttet til koronapandemien ble innvilget tilskudd til prosjektet fra Justis- og beredskapsdepartement overført fra 2020 til 2021.

Som nevnt har prosjektet vært todelt og skulle både øke kunnskap og kompetanse om vold og voldtekt hos tjenesteytere, samt øke kunnskap og gi psykoedukasjon til egne brukere om vold og overgrep, reaksjoner, rettigheter og hjelpetilbudene som finnes. I januar ble det nedsatt en referansegruppe bestående av representanter fra: Etterforskningsseksjon seksuallovbrudd i Oslo politidistrikt, overgrepsmottaket ved Legevakten i Oslo kommune, bistandsadvokat fra advokatfirmaet Salomon og Dixi Ressurssenter. Referansegruppen møttes 6 ganger i løpet av 2021. I tillegg ble det etablert kontakt med to faste nøkkelpersoner som var innom Pro Sentret for samtaler hver måned. Prosjektleder har

i hele prosjektperioden vært Pro Sentrets representant i arbeidsgruppen for Handlingsplan mot voldtekt i Politidirektoratet.

Pro Sentret opprettet en egen Instagramkonto for prosjektet som ble promotert gjennom Pro Sentrets andre Some-kanaler og via flyers med QR-kode som ble levert ut på relevante arrangementer og på Pro Sentret. Det ble også laget en informasjonsfilm om prosjektet til sosiale medier. I samarbeid med JURK³⁴ har det vært avholdt to samtaler på Club House³⁵ i tillegg til to samtaler med sosialkonsulent på Pro Sentret. Det har blitt produsert to episoder til Pro Sentrets podkast: en hvor prosjektleder informerer om bakgrunnen for prosjektet og hva Pro Sentret ønsker å oppnå og en med en nøkkelperson som forteller om sine erfaringer knyttet til voldtekt og møtet med behandlingsapparatet.³⁶

I løpet av prosjektperioden ble det arrangert to «Facebook-live» arrangementer. Det første arrangementet var en samtale med sykepleier på Pro Sentret og leder for pasientorganisasjonen for personer med kjønnsinkongruens Aleksander Sørli om transpersoner og skeives særlig utsatthet for seksualisert vold. Det andre arrangementet var en samtale med professor May-Len Skilbrei om hvorfor mennesker som selger sex ikke blir ansett som verdige offer for voldtekt. Pro Sentret har også bistått en nøkkelperson med å skrive kronikk om sexsalg og voldtekt som ble publisert i Psykologisk Tidsskrift. I

samarbeid med Nadheim ble det gjennomført et webinar om sexsalg og voldtekt og Pro Sentret holdt innlegg om tematikken på et seminar i regi av ROSA³⁷.

Grunnet pandemien og gjeldende smitteverntiltak har det gjennom året vært utfordrende å få til opplæringstiltak direkte til tjenesteytere. Pandemien satte dessverre også en stopper for et større avslutningsarrangement med innlegg fra en nøkkelperson og flere sentrale aktører i panelet. Selv om prosjektperioden nå er avsluttet vil Pro Sentret jobbe videre med å utarbeide et undervisningsopplegg om tematikken for å øke kunnskap og kompetanse hos aktuelle instanser og hos personer som har erfaring med sexsalg.

Forslag til tiltak

Målet med dette prosjektet var å øke kunnskapen og kompetansen om vold og voldtekt hos tjenesteytere som Pro Sentrets brukere er i kontakt med og å øke kunnskapen og gi psykoedukasjon til personer som selger sex om seksuelle overgrep og voldtekt, reaksjoner og rettigheter. Pandemien satte en stopper i hjulene for deler av denne målsetningen, men som tidligere nevnt vil pro Sentret, på ulike måter, jobbe videre med denne tematikken. Avslutningsvis vil vi likevel komme med noen forslag til tiltak som vi mener vil kunne bidra i positiv retning.

- 1) Øke fenomenforståelsen og styrke kompetansen om sexsalg og seksuell vold for alle som møter personer som

- selger sex i sitt daglige virke, særlig politi, rettsvesen og helsevesenet.
- 2) Bygge nye, styrke eksisterende og bevare kompetansemiljøer på seksualisert vold, særlig innen politi, rettsvesen og helsevesenet, samt bruk av fagvitner i alle saker som omhandler sexsalg og seksualisert vold.
 - 3) Utvikle et pakkeforløp slik at utsatte opplever et godt organisert, helhetlig og forutsigbart forløp i møte med politi, bistandsadvokater, rettsvesen og helsevesenet, samt sikrer god og tilrettelagt informasjon.
 - 4) Redusere stigma og bygge ned fordommer mot personer som er utsatt for vold og seksuelle krenkelses generelt og sexselgere som utsatte spesielt ved å styrke grunnutdanningenes fokus på seksualisert vold, styrke seksualitetsundervisningen og økt fokus på seksuell helse gjennom hele livsløpet samt mer forskning.

Avslutning

I de siste årene har det vært et økt fokus på voldtekt. Det kan ha bidratt til å skape større forståelse for hva seksuell vold er og hvilke konsekvenser det kan få for de som utsettes for det. Opinionsen har engasjert seg i større saker som "Hemsedal- saken"³⁸, "Drevdalsaken"³⁹ og til og med for saken i Stavanger Tingrett der de fornærmede solgte sex⁴⁰. Det har vært markeringer, protester, opprop og diskusjoner. Det har vært større kampanjer fra Kripos⁴¹, politiet har engasjert seg og

har ofte uttalt seg om temaet. Den gjennomgående oppfordringen er å anmelde. Ikke bare på vegne av seg selv, men for å skjerme andre potensielle ofre og som en samfunnsmessig forpliktelse for å bidra til å minimere voldtekt som et samfunnsproblem.

Voldtektsanmeldelser har da også økt de siste årene og fortsetter å øke.

Et sentralt spørsmål er da om anmeldelse faktisk er løsningen og om vi som samfunn klarer å møte de forventningene som skapes hos utsatte når det framheves og understrekes at anmeldelse er nettopp det, løsningen.

Når det offentlige går såpass hard ut i denne type saker, skaper det en forventning om at det er noen som tar deg imot i andre enden. At du som utsatt tar din del av ansvaret og at en da kan overlate ansvaret/fortsettelsen til systemet. Noen skal ta over stafettpinnen og du skal kunne puste ut. Møte med virkeligheten kan for mange utsatte være brutal og det samsvarer kanskje ikke til forventningene til prosessen en har blitt forespeilet. Ei heller til resultatet. To av tre voldtektsanmeldelser blir henlagt og kun en av ti ender i dom. Det finnes utallige fortellinger om mennesker som blir retraumatisert av prosessen. Også i saker som ender med fellende dom, å gå gjennom en rettsprosess er krevende nok. Skal politi, påtalemyndighet, justissektoren, behandlere og sosialarbeidere oppfordre til å anmelde er vi nødt til å ivareta både individ og rettssikkerheten på et høyere nivå. Vi kan ikke oppfordre til å anmelde før etterforskningen i voldtektssaker blir

bedre. Før kompetansegrunnlaget gjennom hele prosessen er grunnleggende og høyt. Og kanskje vi skulle bevisstgjøre oss om at det finnes bedre løsninger og andre ting man først bør fokusere på i møtet med en utsatt. Validering, lytte, traumebehandling og hjelp til å bearbeide det traumatiske en har vært gjennom. Det løser vi ikke nødvendigvis ved å fokusere på at anmeldelse er det helliggjørende, tvert i mot.

I ankesaken i Gulating Lagmannsrett anførte statsadvokaten at straffen for Stavangermannen burde være straffeskjerpene nettopp fordi de utsatte var sårbare i kontekst av at de solgte sex. Retten mente imidlertid at en slik skjerpelse savnet «forankring i lov og rettspraksis».⁴² Pro Sentret mener at statsadvokatens vurdering er den eneste

riktige retningen å gå dersom vi som samfunn skal make å beskytte de mest sårbare blant oss. Vi håper derfor at det vil komme rettspraksis som underbygger og sender et tydelig signal om at mennesker som selger sex er i en utsatt posisjon og at utøvelse av vold, overgrep og voldtekt derfor vil resultere i skjerpet straff.

Sluttnoter

- ¹ Stavanger Tingrett, TSTAV-2015-159551
- ² Gulating lagmannsrett, LG-2017-26351
- ³ <https://www.aftenposten.no/norge/i/Jm3EP/fikk-mild-dom-for-voldtekt-av-prostituerte-naa-er-straffen-skjerpet>
- ⁴ Heinskou, Skilbrei og Stefansen (2019) *Rape in the Nordic Countries. Continuity and Change*. London: Routledge
- ⁵ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. NKVTS
- ⁶ SSB, Anmeldte lovbrudd etter lovbruddsgruppe, og personofre for lovbrudd. Antall. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/anmeldte-lovbrudd-og-ofre>
- ⁷ <https://www.p4.no/nyheter/mange-voldtektsaker-blir-henlagt/artikkel/849281/>
- ⁸ Anne Bitsch (2018) *Voldtektens geografi. En studie av den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap i Norge*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor (Ph.d.) Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo
- ⁹ *ibid.*
- ¹⁰ <https://www.nrk.no/rogaland/full-forvirring-rundt-koronaregler-for-sexarbeidere-i-norge-1.15328599>
- ¹¹ Bjørndahl, Ulla og Norli, Bjørg (2008) *Fritt vilt. En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon*. Pro Sentret, Storbyavdelingen, Oslo kommune, Bjørndahl, Ulla (2012) *Farlige forbindelser. En rapport om volden kvinner i prostitusjon i Oslo utsettes for*. Pro Sentret, Velferdsetaten, Oslo kommune og Warpe, Sarah Sangesland (2015) *Am I not a human being like you? Vold i Oslos gateprostitusjonsmiljø*. Pro Sentret, Velferdsetaten, Oslo kommune
- ¹² Bjørndahl, Ulla (2012) *Farlige forbindelser. En rapport om volden kvinner i prostitusjon i Oslo utsettes for*. Pro Sentret, Velferdsetaten, Oslo kommune
- ¹³ *ibid.*
- ¹⁴ For grundigere innføring i sammenhengen mellom rusbruk og salg av seksuelle tjenester se: Renland, Astrid (2021) *Ute av sinn, ute av syne? Om rusfeltets håndtering av salg og bytte av sex i rusmiljøene*. Pro Sentret, Velferdsetaten, Oslo kommune
- ¹⁵ Anderssen, Norman, Eggebø, Helga, Stubberud, Elisabet og Holmelid, Øistein (2021) *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår. Resultater fra spørreundersøkelsen 2020*. Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen
- ¹⁶ https://www.nrk.no/sorlandet/_-transpersoner-er-overrepresentert-i-sexindustrien-1.13651143, <https://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/Trans%20SWs.pdf>
- ¹⁷ WHO, Adressing violence against sexworkers. http://www.who.int/hiv/pub/sti/sex_worker_implementation/swit_chpt2.pdf.
- ¹⁸ Global Network of Sex Work Projects, The Needs and Rights of Trans Sex Workers, Briefing Paper #09, <https://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/Trans%20SWs.pdf>
- ¹⁹ Aakvaag, Helene Flood og Strøm, Ida Frugård (red.) (2019) *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen*. NKVTS, Rapport nr.1 2019
- ²⁰ Bjørndahl, Ulla (2012) *Farlige forbindelser. En rapport om volden kvinner i prostitusjon i Oslo utsettes for*. Pro Sentret, Velferdsetaten, Oslo kommune
- ²¹ PION, Sexarbeidernes interesseorganisasjon i Norge, <http://www.pion-norge.no/om-pion>,
- ²² Sørli, Aleksander og M.P. (2019) *Sårbarhet og samhold hos personer som selger sex via internett: Voldsutsatthet, tillit til politi og hjelpetiltak og betydningen av erfaringsdeling med andre sexarbeidere*. PION
- ²³ Store norske leksikon <https://snl.no/integritet>
- ²⁴ WHO, Understanding and addressing violence against women http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77434/WHO_RHR_12.37_eng.pdf
- ²⁵ Bjørndahl, Ulla og Norli, Bjørg (2008) *Fritt vilt. En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon*. Pro Sentret, Storbyavdelingen, Oslo kommune
- ²⁶ *ibid.*
- ²⁷ Samtale med nøkkelperson
- ²⁸ Best, Joel (1999) *Random violence. How We Talk about New Crimes and New Victims*. University of California Press.
- ²⁹ Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. NKVTS
- ³⁰ Riksadvokatens, *Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2016 – voldtekt og mishandling av nærstående*. Riksadvokatens skriftserie 1/2017 og Riksadvokaten, *Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2020. Prioriterte voldtektssaker*. Riksadvokatens skriftserie 1/2020
- ³¹ <https://www.nrk.no/norge/faerre-far-voldsoffererstatning--foles-veldig-urettferdig-1.15089088>
- ³² Anne Bitsch (2018) *Voldtektens geografi. En studie av den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap i Norge*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor (Ph.d.) Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo

-
- ³³ Justis- og beredskapsdepartementet, Handlingsplan mot voldtekt 2019–2022. <https://www.regjeringen.no/contentassets/1469f9bedad1476aadb0369ee899ab65/handlingsplan-mot-voldtekt-20192022.pdf>
- ³⁴ JURK, Juridisk rådgivning for kvinner, <https://foreninger.uio.no/jurk/>
- ³⁵ Club House, <https://www.clubhouse.com/>
- ³⁶ Pro Sentrets podkast ProPodden kan du høre her: <https://open.spotify.com/show/7noMQ1RHfzuMqNZfLjLX6e>
- ³⁷ ROSA tilbyr bistand i hele Norge, 24 timer i døgnet, til personer utsatt for menneskehandel. <http://rosa-help.no/>
- ³⁸ <https://www.dagbladet.no/nyheter/vi-planla-lik-som-ikke-a-finne-ei-jente-og-gruppevoldta-henne-om-det-var-det-du-tenkte-pa/63960157>
- ³⁹ <https://www.aftenposten.no/norge/i/jaM4GL/gaute-drevdal-doemt-til-ett-aars-fengsel-i-lagmannsretten-frikjennes-for-aatte-av-ni-voldtekter>
- ⁴⁰ <https://www.aftenposten.no/norge/i/Jm3EP/fikk-mild-dom-for-voldtekt-av-prostituerte-naa-er-straffen-skjerpet>
- ⁴¹ <https://www.aftenposten.no/mening/sid/i/Kvw3M/vaer-en-kjernekar>
- ⁴² Gulating lagmannsrett, LG-2017-26351

Pro Sentret / Velferdsetaten 2022

ISBN 978-82-692889-2-6 Trykt, heftet

ISBN 978-82-692889-3-3 E-bok (PDF)